

EEN SOLDAAT VAN HET BELGISCHE EXPEDITIEKORPS IN MEXICO (1864-1867)

Serge Noirsain
Vertaald door William Peynsaert

contact@noirsain.net

Het Belgische regiment op mars in Mexico. Olie op doek van Charles Lahall, 1869.
(Legermuseum Brussel)

Dit artikel behandelt slechts in vogelvlucht het manuscript van mijn voorouder Émile Noirsain, ***Souvenirs du Mexique*** (*Herrinneringen aan Mexico*) dat tot op heden nog niet geredigeerd werd en binnenkort gepubliceerd zal worden in zijn volledige vorm.

De tekst die volgt is gebaseerd op de volgende werken : Adolphe Demeur, *L'Expédition belge au Mexique, Appel aux Chambres*, Bruxelles 1864 ; H.D. Emmanuel Domenech, *Histoire du Mexique et Maximilien*, tome 3, Paris 1868 ; Modeste Loiseau, *Le Mexique et la Légion belge 1864-1867*, Bruxelles 1870 ; Alfred Vander Smissen, *Souvenirs du Mexique 1864-1867*, Bruxelles 1892 ; Albert Duchesne : *L'Expédition des Volontaires belges au Mexique, 1864-1867*, volumes 1 et 2, Bruxelles 1967-1968 ; Florence Loriaux et Patricia Van Schuylenberg-Marchand : *Les Volontaires belges au Mexique : Impressions et Visions du Nouveau Monde*, Louvain, 1993 ; Jean Avenel, *La Campagne du Mexique, 1862-1867*, Paris 1996.

1. De Mexicaanse politieke context en de opkomst van Benito Juárez

Vanaf zijn benoeming tot gouverneur van de Staat Oaxaca in 1847 voert Benito Juárez een progressieve politiek : verbetering van de wegen, het in kaart brengen van zijn Staat, het herstel van de openbare financiën en de reorganisatie van zijn nationale garde. Als de tiran Antonio López de Santa Anna (de verliezer van de slag bij Di Alamo in 1836) terug aan de macht komt, gaan Juárez en veel liberalen in ballingschap. Wanneer Santa Anna terug opzij is gezet, vertrouwt president Juan Alvarez het ministerie van Justitie en dat van Onderwijs toe aan Juárez. In deze functie hervormt Juárez de organisatie van de rechtbanken en schaft hij de oude privileges af die waren toegekend aan militairen en aan de clerus. In 1857 wordt hij herkozen als gouverneur van de Staat Oaxaca en later onder het presidentschap van José Ignacio Comonfort (13 juli 1857) wordt hij bevorderd tot voorzitter van het Hooggerechtshof. Deze Comonfort verwerpt de Grondwet van 1857 en kent zichzelf volmachten toe. Zo breekt een complexe burgeroorlog uit waarbij niet alleen de katholieke conservatieven de progressieve liberalen bekampen, maar ook de conservatieven onder elkaar vechten. We lijsten kort de voornaamste perikelen van deze gewapende conflicten op :

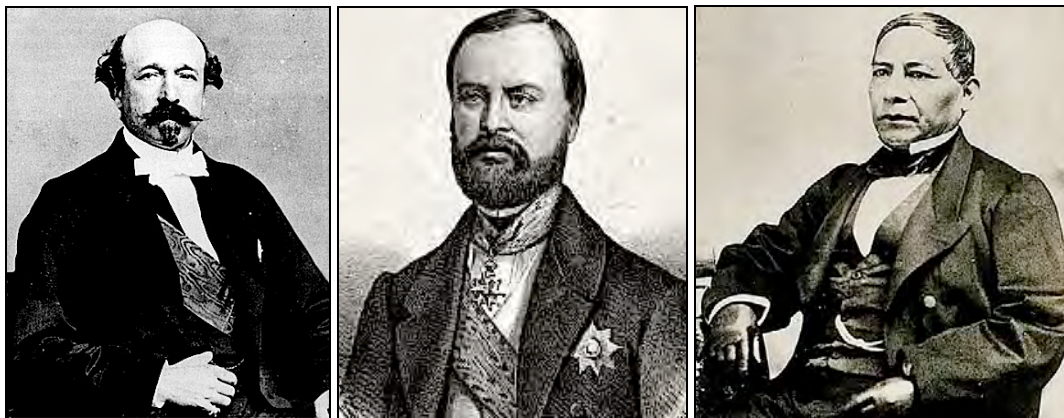
- Juárez en de voornaamste leden van de Liberale Partij worden door president Comonfort achter tralies gegoooid, omdat ze zijn machtsmisbruik in vraag stelden.
- Generaal Félix Zuloaga, auteur van een katholieke Grondwet, eist in januari 1858 het ontslag van Comonfort. Die laatste bevrijdt tegelijkertijd Juárez en die vlucht naar het buitenland. Comonfort de Mexicaanse Grondwet neemt hij tijdelijk het presidentschap over, als zijnde voorzitter van het Hooggerechtshof.
- Op 21 januari 1858 bombarderen de Katholieken en hun clerus Zuloaga tot president en ze verenigen zich tegen Juárez, omdat zijn programma schadelijk is voor de interesses van de aristocratie, de grote fortuinen en van de clerus.
- Op 24 december 1858 grijpt generaal Manuel R. Pezuela kort de macht. Zuloaga maakt hem de macht weer afhandig in januari 1859. Dit gebeurt steeds ten koste van hevige gevechten tussen de verschillende kampen.
- Op 1 februari 1859 eigent generaal Miguel Miramon zichzelf met geweld het presidentschap toe. Op 10 mei 1859 laat hij de zelfverklaarde president Zuloaga in het gevang zetten.
- Van 28 december tot 22 december 1862 schuimt Miramon met zijn troepen het terrein af in een poging de reguliere troepen van Juárez te vernietigen.
- Na de nederlagen van zijn aanhangers bij Oaxaca en Guadalajara legt Miramon de wapens neer. De Juaristen nemen Mexico City terug in op 1 januari 1861.
- Juárez stipuleert de Hervormingswetten. Ze vormen nog steeds de basis voor de moderne Mexicaanse Staat : confiscatie en verkoop van de bezittingen van de clerus, scheiding van Kerk en Staat. In juli 1861 vaardigt Juárez een belasting uit op Franse, Engelse en Spaanse investeringen in zijn land en tevens schrappt hij zijn buitenlandse schuld. Deze drie naties waren in die tijd betrokken voor 62 miljoen dollar (ongeveer 7 502 miljoen in huidige Amerikaanse dollars)¹, maar vooral Frankrijk was betrokken door de Jecker affaire.

Vóór het presidentschap van Juárez had voormalig president Miramon het beheer van de buitenlandse schuld van Mexico toevertrouwd aan de Zwitserse financier Jean-Baptiste Jecker. Deze richtte er een grote bank en mijnbedrijven op. Na het bekomen van

¹ Six Ways to Compute Relative Value of U.S. Dollar. <http://www.measuringworth.com/uscompare/>.

de Franse nationaliteit op 26 maart 1862 probeert Jecker de interesse te wekken van de hertog van Morny (de halfbroer langs moederskant van Napoleon III) en Jean Pierre Dubois De Saligny (de Franse ambassadeur in Mexico) in verschillende financiële operaties in Mexico. Wanneer Juárez beslist om zijn buitenlandse schuld te schrappen roept Saligny de Franse regering op om de havens Tampico en Veracruz langs de Atlantische kust te bezetten om hun douane-inkomsten in beslag te nemen ter compensatie van de schuld die Mexico is opgelopen bij Franse aandeelhouders. Uit bezorgdheid voor de belangen van hun onderdanen tekenen Parijs, Londen en Madrid op 31 oktober 1861 het verdrag van Londen : een verbintenis met het oog op de militaire bezetting van Mexicaanse havens tot de buitenlandse schuld vereffend is.

In december 1861 ontscheept Spanje 6 000 man te Veracruz. Een maand later volgt Frankrijk met één brigade en Groot-Brittannië met 700 mariniers. Op 18 februari 1862 komt Juárez met Madrid en Londen het verdrag van Soledad overeen. Deze twee landen trekken hun troepen in maart terug. Napoleon III zet de militaire operaties echter voort. Op 7 juni 1863 neemt generaal Bazaine na hevige gevechten Mexico City in. Juárez en het merendeel van zijn aanhangers hergroeperen zich in het noorden van Mexico terwijl er in de rest van het land geïsoleerde gewapende bendes opereren. Napoleon III twijfelt niet aan het uiteindelijke succes van zijn leger en probeert in Mexico een politiek systeem te installeren dat de Franse belangen dient. Hij laat hiervoor het initiatief aan twee Mexicaanse conservatieven, met name Gutierrez de Estrada en Juan N. Almonte.

Charles-Auguste Morny - Jean Pierre Alphonse Dubois de Saligny - Benito Juárez

Op 3 oktober 1863, ontmoeten minister Estrada Gutierrez en enkele prominente Mexicaanse figuren Maximiliaan in zijn kasteel in Miramar om hem de kroon van Mexico aan te bieden.

Rechts : de Zwitserse financier Jean-Baptiste Jecker.

Van oktober 1863 tot april 1864 trekken deze voortrekkers van de Mexicaanse oligarchie aan de mouw van Maximiliaan van Oostenrijk om hem te overtuigen de Mexicaanse kroon te aanvaarden. Maximiliaan werd geboren in 1836 en is de broer van de keizer van Oostenrijk-Hongarije, Frans-Josef en de echtgenoot van Charlotte, de dochter van de Belgische koning, Leopold I. Maximiliaan was teleurgesteld in zijn politieke ambitie, omwille van zijn liberale opvattingen, en kwijnde weg in ondergeschikte functies. Ondanks de aanmoedigingen van Napoleon III voor duidelijke redenen - en van keizer Frans-Josef - die een mogelijkheid zag om zich te ontdoen van een mogelijke troonskandidaat van Oostenrijk-Hongarije - en van Leopold I, zijn schoonvader, twijfelt Maximiliaan toch. Op 10 april 1864 geeft hij toe aan hun druk en tekent hij twee documenten die zware gevolgen zullen hebben. Allereerst is er het verdrag van Miramar waarmee hij akkoord gaat om de Mexicaanse schuld te vergoeden in ruil voor de hulp van het Franse expeditiekorps. Vervolgens is er het *Familiepact* waarin Maximiliaan en zijn nakomelingen definitief afstand doen van de Oostenrijkse troonsopvolging. Op 14 april 1864 verlaat het keizerlijke paar definitief hun kasteel in Miramar en op 29 mei gaan ze schep richting Veracruz.

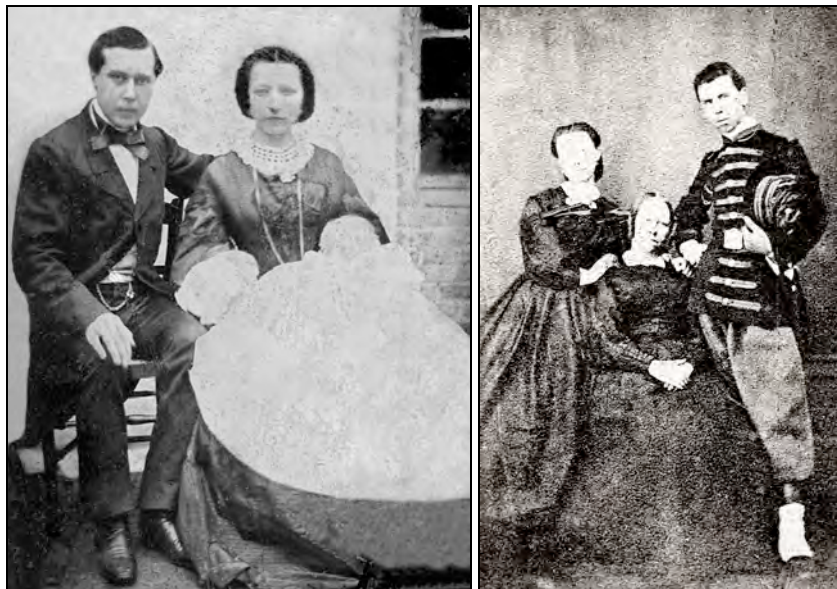
Maximiliaan en Charlotte - Oostenrijks Legioen in Mexico. (<http://nelsonlambert.blogspot.be>)

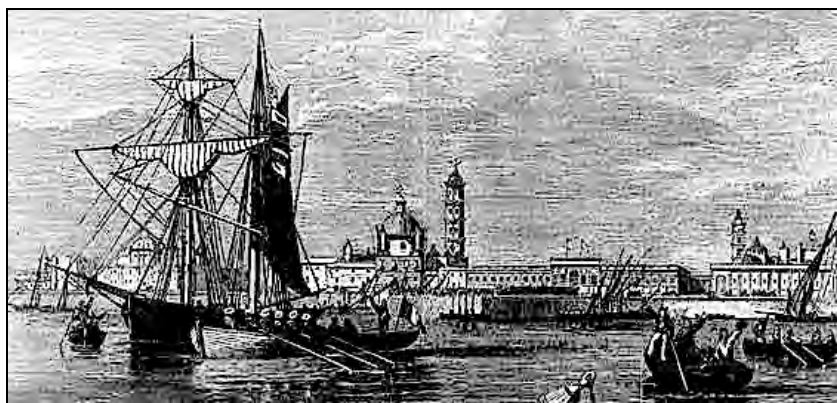
Keizerlijk paleis te Chapultepec. (Foto François Aubert)

2. Het Belgische expeditiekorps in Mexico, 1864-1867

Aanvankelijk moet het Belgische expeditiekorps enkel dienen als erelijfwacht voor keizerin Charlotte. Het is op de expliciete vraag van Maximiliaan dat kapitein Alfred Vander Smissen een regiment grenadiers rekruteert en organiseert. Hij neemt de leiding van een contingent Belgische vrijwilligers dat bestaat uit 1 540 à 1 580 soldaten en officieren. Deze zijn verdeeld in twee bataljons : dat van de grenadiers *Keizerin Charlotte* en dat van de voltigeurs *Koning der Belgen*. Volgens P. Maréchal en P. Van Schuylenberg-Marchand zouden een honderdtal Duitsers zich ingetkend hebben in het Belgische korps. Dat korps zou bestaan hebben uit 729 beroepsmilitairen en 814 rekruten. Ze bekomen een uniform dat speciaal voor hen werd ontworpen : een blauwe tuniek versierd met rode tressen van goudgalon voor de grenadiers, groene voor de voltigeurs, witte voor de muzikanten ; een grijsblauwe broek en hoge witte of gele slobkousen. De officieren en de soldaten dragen in principe een zwarte vilten hoed met platte randen en een pluim. Op hun foto's van het type 'visitekaartje' nemen ze vaak een majestueuze pose aan. Sommigen onder hen, zoals Émile Noirsain laten zich omringen door hun ouders. Op 14 oktober 1864 verlaten de eerste 600 vrijwilligers Oudenaarde en op 13 november ontschepen ze te Veracruz.

Ouders van Émile Noirsain : Henry Noirsain en Zénobie Vanderbeken de Lauwere. Émile Noirsain, zijn moeder en zijn zus, voor zijn vertrek. Reproductie verboden.

De haven van Veracruz in Mexico. (*Harper's Weekly*, August 10, 1867)

Wat er aan voorafging en de Belgo-Belgische polemiek

De rekrutering van het expeditiekorps veroorzaakt in België een polemiek. We moeten weten waarover die gaat om te kunnen begrijpen waarom het korps bij de terugkeer zo kil ontvangen wordt door de Belgische autoriteiten. Deze polemiek wordt gestart door de Brusselse advocaat Adolphe Demeur met zijn pamflet *L'Expédition belge au Mexique, Appel aux Chambres (De Belgische expeditie in Mexico, een oproep aan de Kamers)*. Dit wordt gepubliceerd terwijl Vander Smissen bezig is met het rekruteren van zijn vrijwilligers. De kritieken van Adolphe Demeur op de wettelijkheid en de objectieven van dit soldatenkorps, zullen bij de leden van het korps tot extra frustratie leiden wanneer duidelijk wordt dat maarschalk Bazaine van plan is om hen in te delen in het Franse leger of het reguliere Mexicaanse leger².

« De getalsterkte van de lijfwacht van de keizerin zal 2 000 man bedragen. De officieren en onderofficieren van ons leger zullen er deel van uit maken met een graad hoger dan dewelke zij op dit moment bekleden. Hun dienstjaren in België zullen tellen voor de bepaling van hun pensioen in Mexico. Ze tekenen voor een dienstperiode van zes jaar en, op hun vraag, zullen ze van het ministerie van Oorlog een jaar verlof zonder wedde bekomen. Als ze tijdens dat jaar terugkeren naar België zullen ze in het Belgische leger terug hun graad en hun anciënniteit opnemen. Als onze landgenoten na het tekenen van hun zes jaar dienst niet kunnen acclimatiseren in Mexico zullen ze als ze dat willen op kosten van de Mexicaanse regering worden gerepatrieerd, maar zonder verdere vergoeding. Zij die na het verstrijken van hun zes jaar willen terugkeren naar België zullen naast hun repatriëring een vastgelegde vergoeding krijgen. En zij die zich in Mexico willen vestigen zonder de bedoeling om terug te keren, zullen van de keizerlijke regering giften in de vorm van land bekomen, de soldaten zowel als de officieren. Het is immers de bedoeling van aartshertog Maximiliaan om zijn toekomstig imperium zo goed mogelijk te koloniseren. Dus het gaat niet om één jaar verlof dat de minister van Oorlog de officieren die deelnemen aan deze expeditie toekent, zoals men dat in de maand maart had aangekondigd, het gaat om een verlof van twee jaar ! Laat ons de situatie in Mexico samenvatten :

« Met de hulp van 50 000 soldaten en een vloot, het spenderen van 300 à 400 miljoen frank. Na een strijd van twee jaar waarin geen enkele stad spontaan in opstand is gekomen tegen de grondwettelijke regering van Juárez, is Z.M. Napoleon III er in geslaagd om de hoofdstad te veroveren, de belangrijkste steden en het merendeel van de Mexicaanse havens. Vervolgens heeft hij de centrale en lokale autoriteiten vervangen door mannen die Zijne Keizerlijke Hoogheid Maximiliaan van Oostenrijk als keizer hebben aanvaard. En wij, vreemdelingen in Mexico, gaan er Mexicanen bestrijden die proberen om het tij te keren en deze vreemde regering die werd opgelegd door buitenlandse bajonetten te verjagen ! Dat is het doel van de Belgische expeditie in Mexico. (...) De Spanjaarden, de Oostenrijkers, de Fransen, de Hollanders hebben hier bij ons

² A.Demeur, *L'Expédition belge au Mexique : Appel aux Chambres*, Lacroix, Verboeckhove & Cie, Bruxelles, 1864, pp. 3-4, 6, 16-19, 22. Demeur was een advocaat aan de balie te Brussel, auteur van talrijke werken over de buitenlandse handelen en commerciële maatschappijen.

achtereenvolgens de plak gezwaaid. Wij zijn altijd blijven protesteren tegen buitenlandse inmenging in onze affaires. In 1830 hebben we eindelijk onze nationale onafhankelijkheid veroverd (...) En, een uitblinker van inconsequentie, het is tegen dit recht, tegen dit principe van ons bestaan, dat men vandaag een legioen organiseert bij ons.

« België is een onhankelijke en eeuwig neutrale Staat. Ze wordt geacht deze zelfde neutraliteit in acht te houden tegenover alle andere Staten. Laat ons het protocol van oktober 1831, het verdrag van 15 november 1831, net zoals dat van 19 april 1839 tussen België en Nederland bekijken, die tot stand kwamen met de garantie van de Europese machten. De neutraliteit geldt voor België dus permanent. Ze is eeuwig. Ze is universeel : alle Staten van de wereldbol moeten deze respecteren en België moet deze in acht nemen tegenover allemaal. De vorming, op Belgisch gebied, van een korps soldaten dat bedoeld is om te opereren in een vreemd land, kan dat samengaan met de Belgische neutraliteit ? Hoe kan men die ondersteunen ? Een korps soldaten dat bestemd is om te opereren in een vreemd land en neutraliteit, dat zijn twee contradictorische zaken. Dat men niet beweert dat de regering niks te maken heeft met deze expeditie, dat het de vorming van een korps op Belgisch gebied niet kan verhinderen, dat geen enkele wet dat toelaat ; de regering beperkt zich tot *laisser faire*. Dat is gezegd geweest. Men zal het nog zeggen. Dat is hypocrisie !

« Is het waar, ja of nee, dat de organisatoren van deze expeditie sinds maart 1864 verkondigden dat de officieren en onderofficieren voor hun deelname aan de expeditie een jaar verlof zouden bekomen en dat zij die het in Mexico niet beviel zouden kunnen terugkeren om hun graad in België terug op te nemen ? Is het waar, ja of nee, dat de duur van dit verlof verlengd is tot twee jaar in plaats van één ? Is het waar, ja of nee, dat officieren van ons leger de expeditie hebben georganiseerd ? Dat zijn de feiten die iedereen kent, ze zijn door de organisatoren zelf gepubliceerd. Het is nutteloos om er andere te citeren. Als dit zo is, kan men dan zeggen dat de regering zich heeft beperkt tot *laisser faire*, dat ze ondergaat wat ze niet kan verhinderen ?

« Kan men zeggen dat ze deze expeditie niet heeft uitgelokt en bevoordeeld ? (...) Het autoriseren van een officier om een buitenlandse natie te gaan bestrijden en in het buitenland een vreemde zaak te steunen is een manifeste breuk van neutraliteit. Wel dan ! Durft men beweren dat het voor de militaire opleiding van ons leger is dat men een publieke oproep doet, niet enkel aan onze officieren (enkel diegene waarvan sprake is in de wet van 1836) maar ook aan onze onderofficieren en soldaten ? Nee, het gaat om een regelrecht beruchte zaak : het doel is om een keizerlijke regering te steunen in Mexico, het is om de opstanden te bestrijden van het Mexicaanse volk tegen deze regering. Als wij zelf onze neutraliteit verscheurd hebben, met welk recht zullen we deze dan op onze beurt inroepen tegen een invasie ? (...) Ja, Mexico valt al veel te lang ten prooi aan een burgeroorlog. De revolutie die dit land (...) had bevrijd, liet alle privileges, alle ongelijkheden, alle opgestapelde misbruiken onder het oude regime overeind. De reactionaire en clericale partij verdedigden haar op een excessieve wijze (...)

« In 1860 weigerde hun chef Miramon de godsdienstvrijheid te accepteren als basis voor een wapenstilstand tussen de partijen, zoals de Engelse regering had voorgesteld. De scheiding van 'staatskwesties en religieuze kwesties' stond hoog op de agenda in het programma dat de liberale regering van Juárez had geformuleerd (...)

« De wetten van 12, 13 en 23 juli 1859 hadden de verwijdering van de bezittingen van de clerus - die in Mexico meer omvatten dan in eender welke Europese Staat - bevolen op zo'n wijze dat de Mexicaanse clerus zich had moeten tevredenstellen met de interest op de prijs van deze verwijdering. En deze wetten waren werkelijk de enige oorzaak van de burgeroorlog. Al dit is bekend in Europa, maar wat men schijnt te negeren of te vergeten, is dat de grondwettelijke partij, de democratische en liberale partij, die altijd de Grondwet van 12 april 1857 had verdedigd, erin was geslaagd om een jaar voor de Franse invasie, de meerderheid van het Mexicaanse volk achter zich te scharen. De regering van Juárez, de voormalige voorzitter van het Hooggerechtshof, de onbetwiste baas van de Liberale Partij, was erkend door alle Staten die de Mexicaanse confederatie vormen (...) »

De beschouwingen en de argumentatie van de advocaat Adolphe Demeur over de situatie in Mexico kunnen we constrasteren met enkele extracten uit de schandalige brief die de nuntius van de Paus, Francesco Megial, stuurt aan Maximiliaan op 10 december 1864 :

« Reeds voor deze periode (*het presidentschap van Juárez*) hadden we al klachten geuit (...) tegen de onrechtvaardige Hervormingswet die de meest onaantastbare rechten van de Kerk op kant schoof en de autoriteit van haar priesters belachelijk maakte ; tegen de inbeslagname van de kerkelijke bezittingen en het verkwanselen van het heilig patrimonium ; de onrechtvaardige onderdrukking van de religieuze orden ; tegen de foute grondstellingen die de heiligheid van het katholieke geloof regelrechte schade toebrachten ; kortom tegen veel andere aanslagen die werden gepleegd ten nadele van sacrale personen en het pastorale ministerie (...) Wij kijken elke dag uit naar de eerste handelingen van het nieuwe imperium, overtuigd als we zijn dat deze aan een verbolgen Kerk (...) een onmiddellijke en rechtvaardige genoegdoening zal toekennen, hetzij door deze wetten van onderdrukking terug in te trekken (...) hetzij door nieuwe correcte wetten te formuleren die de desastreuze effecten van een verderfelijke administratie tenietdoen (...) Ach ! Sire, in naam van dit geloof en deze godsvruchtigheid die het ornament zijn van uw Hoogverheven Familie (...) bezweren wij u om aan de slag te gaan, om elke humane overweging achterwege te laten (...)

« Wij sturen u onze vertegenwoordiger (...) we hebben hem opgedragen om in uw naam de herroeping van deze ellendige wetten die de Kerk onderdrukken te vragen en om in samenwerking met de bisschoppen en de medewerking van onze apostolische autoriteit, de volledige reorganisatie van kerkelijke zaken voor te bereiden. Uwe Majesteit weet erg goed dat om de kwalen die de revolutie hebben veroorzaakt te herstellen en om zo snel mogelijk de gelukkige dagen van de Kerk te bekomen, de katholieke religie,

met de uitsluiting van elke andere culte, de glorie en de steunpilaar van de Mexicaanse natie moet blijven. De bisschoppen moeten helemaal vrij zijn in het uitoefenen van hun ambt ; de religieuze orden moeten terug worden opgericht ; het patrimonium van de Kerk (...) moet gered en beschermd worden. Men moet ervoor zorgen dat niemand de mogelijkheid krijgt om verkeerde en subversieve doctrines te onderwijzen en te publiceren en dat het onderwijs, zowel openbaar als privé, bestuurd en bewaakt wordt door de geestelijke autoriteit. »

De bewapening van het Belgische contingent

Het sturen van het expeditiekorps was niet alleen onpopulair, het was ook niet geautoriseerd door de Belgische Grondwet, de regering kon het korps dus niet bewapenen. Émile Noirsain verschaft bijna geen inlichtingen over zijn schouderwapen. Hij is voorzien van een yatagan (Turks zwaard), die hij ontving in Mexico, hij en zijn kameraden geven die terug aan het leger van Maximiliaan enkele dagen voordat ze terugkeren naar Europa. In zijn memoires gebruikt generaal Vander Smissen ook de term *karabijn* als verwijzing naar het wapen van zijn soldaten. De Belgische kapitein Loiseau vermeldt echter duidelijk de Enfields die mee aan boord gaan van het transportschip dat hen naar Mexico voert. In oktober 1864, om precies te zijn, is de enige Enfield die voorzien is van een yatagan de *Enfield Special* model 1856 die geproduceerd wordt in Engeland en in Herstal, België. De Belgische officieren en soldaten verwijzen er misschien naar als karabijn, omdat het een beetje korter was dan andere modellen van het Enfield-geweer. Het gaat om een voorlader en geen achterlader, de loop heeft drie spiraalvormige groeven. Zoals de meerderheid van de Europese schouderwapens uit die tijd gebruikt de *Enfield Special* een patroon die bestaat uit een papieren cylinder met een lading buskruit en een kogel van het type Minié, genoemd naar de Franse officier die er de mede-uitvinder en mede-ontwikkelaar van is anno 1850.

Korte Enfield M. 1856 met sable-bajonet (yatagan).
(<http://www.svartkrutt.net>)

De militaire operaties, 1864-1867

Het eerste Belgische contingent verlaat Oudenaarde op 14 oktober 1864 en komt aan in de haven van St. Nazaire op 1 november, daar gaat het aan bord van het stoomschip *La Louisiane*, dat hen naar de haven van Veracruz brengt op 13 november. De drie andere contingenten volgen tussen oktober 1864 en januari 1865. De Belgen worden eerst gelegerd in de buurt van Chapultepec, dichtbij Mexico City. Via een beurtroelsysteem staat elke compagnie in voor de veiligheid van het keizerlijk paleis, aangezien dat aanvankelijk de taak is van het korps. Het resterende deel van de tijd brengen de mannen door met trainen en met uitstapjes in de hoofdstad, zowel overdag als 's nachts. In zijn *Herinneringen aan Mexico* beschrijft de jonge Émile Noirsain de vrouwen die sigaretten roken en vibreren op het geluid van flamenco en paso doble.

Men kan tussen de regels lezen dat deze *duivelinnen* hem een vaardigheid bijbrengen die niet terug te vinden valt in zijn militaire instructieboek. De Belgen ervaren wel frustratie als ze horen van de exploten van de Fransen. In de ogen van de Fransen zijn zij 'operettesoldaten'. Luitenant-kolonel Vander Smissen wil zijn ondergeschikte rol overstijgen en dus moet het Belgische korps vanaf 17 november 1864 lange marsen en tegenmarsen verdragen die tot geen enkel wapenfeit leiden. Dat geldt niet voor alle compagnieën van het expeditiekorps. Op 11 april 1865 worden de voltigeurs van majoor Constantin Tydgadt, verschanst in de stad Tacambaro, aangevallen door een contingent van Juaristen dat veel talrijker is (kaart pagina 11). Aangezien Noirsain tot het bataljon grenadiers behoort, raakt hij niet samen met de voltigeurs gekneld in Tacambaro.

**Enkele officieren en soldaten van het Belgische expeditiekorps
(Legermuseum Brussel)**

In het midden met een witte pluim : luitenant-kolonel Alfred Vander Smissen.

Belgische officieren in Morelia. De foto werd genomen door kapt. Delannoy.

(New York Public Library collections)

Locatie van Tacambaro (ster) in de buurt van Morelia. (<http://newschomp.blogspot.be>)

Het gevecht bij Tacambaro, 11 april 1865, in de Staat Michoacán³

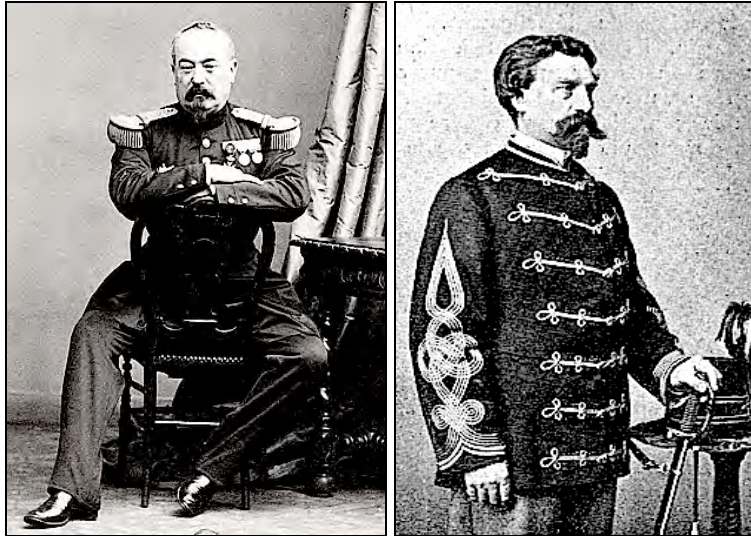
Op 5 april 1865 vertrekt majoor Tydgadt uit Morélia aan het hoofd van 251 Belgische voltigeurs, een veldhouwitser en 38 cavaleristen van het Mexicaanse keizerlijke leger. Eerst begeeft hij zich richting Acuitzio en de eerste dag pauzeert hij in Undameo. De vierde of de vijfde dag botst hij op een detachement Juaristen dat ook richting Tacambaro marcheert. Tijdens een korte schermutseling verdrijft Tydgadt de vijand en achtervolgt hij hem. Het landschap tussen Acuitzio en Tacambaro is echter erg bergachtig en de aanval stokt. De Belgen komen pas op 7 april aan in Tacambaro. Ze achtervolgen nog steeds de vijand. De majoor doorkruist de stad en valt de opstandelingen een tweede keer aan in een hacienda waar ze zich verstopt hebben op vier kilometer van de stad. De Belgen verdrijven hen en installeren zich voor de nacht. Tacambaro is een stad die omringd is door bergen die bedekt zijn met een dichte vegetatie. Deze laat toe om ongemerkt dichterbij te komen. In het hart van deze bebouwing staat een kerk bij een grote ruimte met bomen waar een beekje stroomt. Links van deze kerk liggen gebouwen voorzien van terrassen die leunen op heuvels en die de plek omkaderen.

De uitstekende verdedigingspositie van de hacienda valt Tydgadt op en hij verschanst er zich met zijn troepen. Ondertussen wacht hij op de bevelen van kolonel de Potier. Tydgadt heeft hem laten weten dat de juaristische chefs Nicolas de Régules en Jesus Gonzales Ortega troepen samentrekken rond Tacambaro. Op 25 februari 1865 had maarschalk Bazaine het Belgische contingent onder het bevel van kolonel de Potier geplaatst om deel te nemen aan de pacificering van de Staat Michoacán, in het noorden van Mexico.

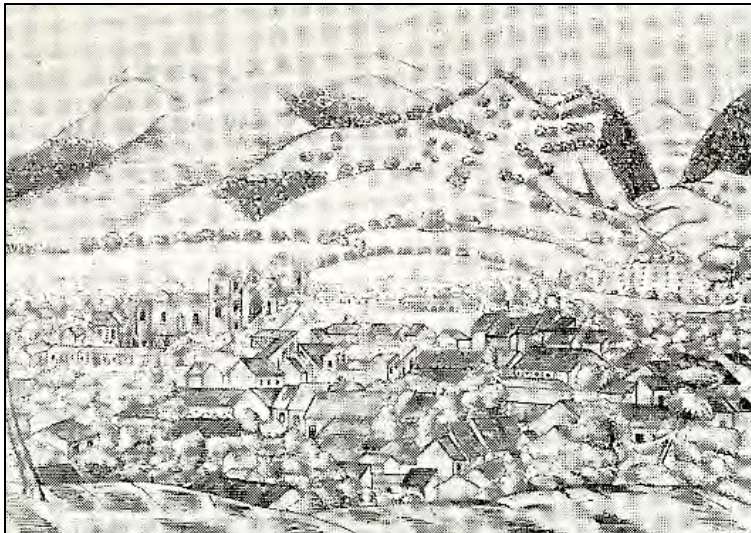
In zijn bericht aan de Potier zegt Tydgadt dat de hacienda die hij zopas heeft bezet, in staat is om alle aanvallen van de vijand af te slaan tot de andere Franse kolonnen arriveren. In de namiddag bekomt hij het bevel om in Tacambaro te blijven en niet in de hacienda waar hij zich bevindt. De Potier heeft het laatste bericht van Tydgadt niet gelezen. Deze verlaat zijn positie en schikt zich naar de bevelen die hij zopas ontvangen heeft. Op 8 april trekt Tydgadt Tacambaro binnen en de 200 Juaristen die er zaten, slaan hals over kop op de vlucht. Ze laten de vrouw, de kinderen en de persoonlijke bagage van generaal Nicolas de Régules achter. De Belgen vinden zijn correspondentie met de andere chefs van de opstandelingen.

Majoor Tydgadt vertrouwt erop dat kolonel de Potier zijn situatie van nabij opvolgt en installeert zijn hoofdkwartier in de kerk en laat zijn troepen logeren in een klooster. Voor het klooster laat hij een aarden wal oprichten met een schietsleuf voor zijn veldhouwitser. Hij plaatst ook enkele escouades in vooruitgeschoven posten en beveelt zijn Mexicaanse cavaleristen om de omgeving van de plek te verkennen. Vervolgens begeven Tydgadt, kapitein Jules Chazal en dokter Ernest Lejeune zich naar de echtgenote van generaal Régules. Ze nemen enkele van de papieren van haar echtgenoot in beslag en daarna beloven ze om haar vrij te laten als ze zweert niets te ondernemen tegen de belangen van het Belgische detachement in. De avond van 8 april en verschillende avonden erna verzamelen enkele officieren zich bij deze dame en overladen haar met delicate attenties opdat ze haar bittere positie zou vergeten. Laat ons niet naïef zijn, die vrouw was zeker niet dik en lelijk !

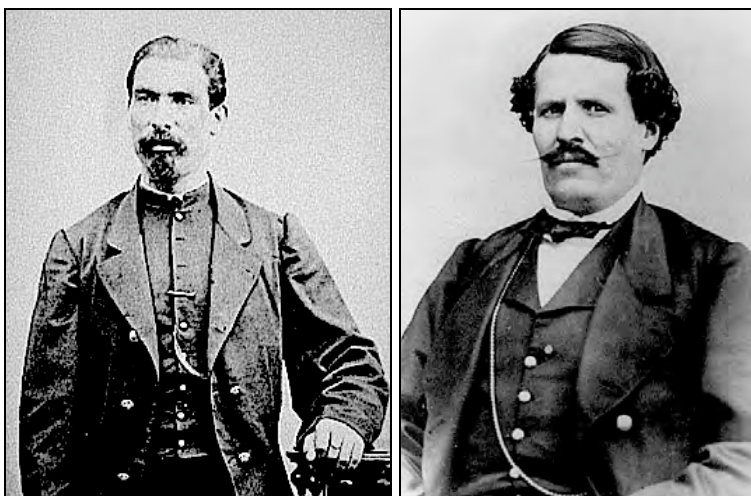
³ *Campagne du Régiment Impératrice Charlotte dans le Michoacán: Combat de Tacambaro*, Journal de l'Armée Belge, Bruxelles, 1865 ; Duchesne, *L'expédition des volontaires belges au Mexique, 1864-1867*, vol. 2 :pp. 362-82.

Maarshalk François A. Bazaine. Hij werd gepromoveerd tot commandant van het Franse expeditieleger korps in Mexico na zijn overwinning bij Puebla in 1863 - Majoor Constantin Tydgadt. (Legermuseum Brussel)

Tacambaro getekend door een Belgische onderofficier, na het gevecht bij La Loma. (Legermuseum Brussel)

De juaristische generaals Nicolás de Régules en Jesús Ortega.

Op de ochtend van 11 april bezoekt kapitein Chazal zijn voorposten, hij merkt er niets onrustwekkends op. Daarna begeeft hij zich naar het klooster waar de troepen logeren en overziet hij er de verdeling van rantsoenen. Het is dan dat de eerste schoten weerklinken en dat de Belgische voorposten hals over kop richting deze plaats vluchten, gevolgd door een compacte massa opstandelingen. De 38 cavaleristen van het Mexicaanse keizerlijke leger zijn verdwenen of zijn overgelopen naar de vijand. Volgens de archieven van de jaaristische strijdkrachten beschikken ze bij Tacambaro over 3 800 man en 9 kleine veldkanonnen. Chazal verzamelt een twaalfstal van zijn voltigeurs en werpt zich dan op de eerste aanvallers om hun voortgang te blokkeren en om zijn mannen tijd te geven om hun wapens te grijpen en de verdediging voor te bereiden. Chazal is omringd door vijanden en twee keer geraakt in zijn zij. Men gebiedt hem om zich over te geven.

Hij antwoordt niet 'nuts', maar hij leegt de trommel van zijn revolver en werpt zich dan op één van hen, rukt diens geweer uit zijn handen, doorsteekt hem met de bajonet en gaat terug naar de kerk die zijn kompanen bezetten. De Belgen winnen enkele minuten tijd en zonder te panikeren stellen ze zich op in formatie. Majoor Tydgadt heeft zijn koelbloedigheid bewaard en geeft kalm zijn bevelen terwijl de opstandelingen en masse naar de kerk zwermen om die meteen in te nemen. Aan het hoofd van zijn tweede compagnie voltigeurs chargeert Eugène Delannoy en drijft hij hen krachtig terug. In deze eerste opwelling wordt Chazal geraakt in zijn been, hij valt neer, maar richt zich snel terug op en schreeuwt : *het is niets, mijn jongens, voorwaarts !*

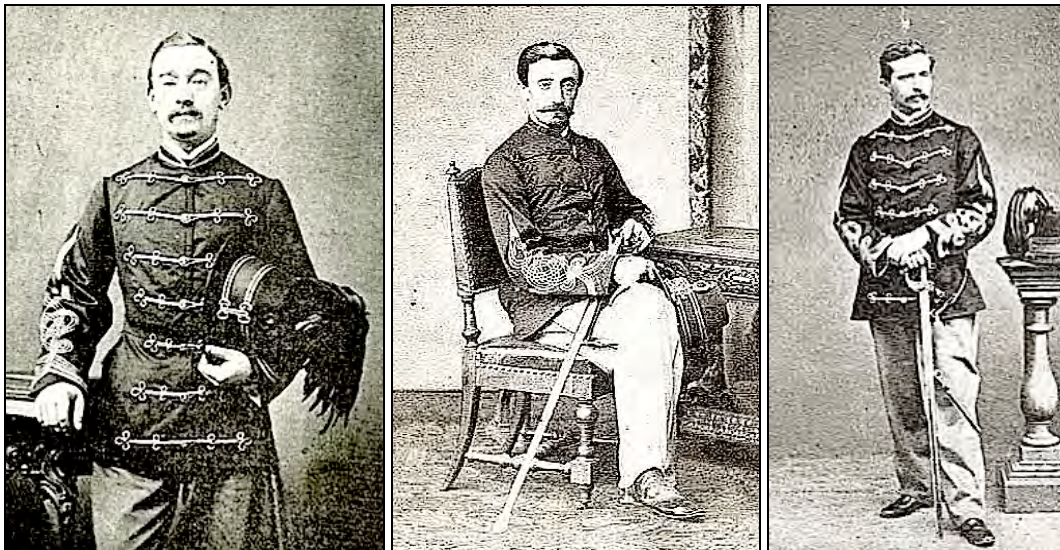
Geconfronteerd met zo'n vastbesloten attitude beseft generaal Nicolàs Régules dat de manier waarop hij zijn aanval uitvoert niet kan slagen tenzij ten koste van vreselijke verliezen. Hij weet immers dat zijn infanteristen ingedeeld zijn in regimenten zonder enige militaire voorbereiding en erg bevreesd zijn voor gevechten met de bajonet. Hij plaats twee kanonnen in de hoeken van de plek en hij richt ze op de kerk. Een derde kanon plant hij op een heuvel die de stad domineert, het braakt vuur uit dat op de kerk en haar omgeving valt. Ondertussen zijn de opstandelingen alle huizen binnengedrongen en vanaf de terrassen breekt een zwaar geweervuur los op de Belgen. De compagnie van kapitein Eugène Delannoy is omringd door vuur en geeft terrein prijs terwijl ze nog steeds bloedige gaten slaat in de rangen van de vijand.

Delannoy wordt geraakt door een kogel in het voorhoofd en sneuvelt. Verschillende voltigeurs bijten samen met hem in het stof. Kapitein Auguste Gauchin, die de vijfde compagnie voltigeurs commandeert, ziet de aarzeling van de mannen van Delannoy na het verlies van hun chef en om hen te helpen herstellen, voert hij een tegenaanval uit met één van zijn escouades. Na enkele passen aarzelt hij en stort dan op zijn beurt in. Dat leidt tot twijfel onder zij die hem volgen. Hij recupereert van een korte verdoving, waarschijnlijk door een kogel die langs zijn schedel is gegleden, en komt met een sprong recht en werpt zich op de vijand. Zijn voltigeurs volgen hem onder een hagel van kogels. De eerste rangen van de Juaristen lijden onder deze charge, maar ze kunnen niet weglopen. De massa mannen die de plek en de aanpalende straten blokkeren is zo compact dat de eerste rangen, willens nillens, tegen elkaar gedrukt worden door diegenen die achter hen aandringen.

Om terug ademruimte te scheppen duwen de eerste rangen van de vijand de compagnie van Gauchin terug. Deze compagnie is uitgeput : onderluitenant Van den Busch is gedood en luitenant Aimé heeft van zeer nabij een kogel door zijn beide dijen gekregen. Terwijl deze compagnie terugtrekt valt kapitein Chazal, ondanks zijn twee verwondingen in zijn zij, de vijand met een handvol mannen aan om hun terugtocht in

de kerk te dekken. Andere schoten breken zijn onderkaak en gaan door zijn hals. De onverwoestbare Chazal laat zijn wonden verbinden en trekt terug het gevecht in tot hij ineenzakt bij het portaal. Men draagt hem de kerk binnen om verbonden te worden. De Belgen chargeren keer op keer als hun aanvallers van te dichtbij druk uitoeven. De goed gemikte salvo's die vanuit de kerk komen en de bajonetten van de voltigeurs scheuren de rangen van de opstandelingen uiteen. De verliezen van de Belgen zijn helaas hoog, vooral onder de officieren.

De Belgische voltigeurs bij Tacambaro

Kapiteins Auguste Gauchin, Jules Chazal en Theodore De Schrynmakers. (Legermuseum Brussel)

Luitenants Amand Palmaert en Aimé Carlot. (Legermuseum Brussel)

In het midden : voltigeurs van het bataljon Koning der Belgen. (New York Public Library)

Bij de reeds vermelde gesneuvelden volgen nog luitenant Amand Palmaert en onderluitenant Philippe Petit die samen met drie voltigeurs gedood worden terwijl ze proberen een doorgang te slaan doorheen de Juaristen om terug in de kerk te komen. Enkel kapitein Théodore De Schrynmakers, die temidden van dit gevecht geïsoleerd raakt, ontsnapt aan de dood door een huis binnen te dringen waarvan hij de indeling kent. Hij springt op een trap die te smal is om twee personen te laten passeren en hij verschuilt zich in een vertrek met gesloten blinden. Van buiten kan niemand zien wat dit

vertrek verbergt.

De Schrynmakers verbergt zich achter de deur met zijn revolver in de hand en wacht op de *Chinacos* (bijnaam van de Juaristen) die hem achtervolgen. In deze positie slaat hij acht of negen opeenvolgende aanvallen af. Verborgen in het duister schiet De Schrynmakers van zeer nabij elke Mexicaan neer die zich aftekent aan de ingang van zijn kamer. De lijken van zijn slachtoffers bemoeilijken de voortgang van zij die volgen en elke keer vallen de anderen terug na de dood van wie hen voorafgaat. Ondertussen herlaadt de kapitein zijn trommel. Als ze een vijftiental man verloren hebben, denken de *Chinacos* dat de kamer bezet is door verschillende Belgen die besloten hebben om enkel van zeer nabij te schieten. Uit wanhoop tegenover hun onzichtbare vijanden steken de Mexicanen het huis in brand. De lambrisering van de kamer schiet in brand, net zoals de kleren van de dappere kapitein. De brand verslindt de trap nog niet en dus gooit hij zijn uniform uit dat afgelijnd is met vlammen, tuimelt de trap af tot de begane grond en schakelt enkele opstandelingen uit die zijn tussenkomst niet hadden verwacht. Hij moet kleren vinden en vermijden dat ze hem verrassen terwijl hij zich vermomt. Hij keert dus terug naar boven en trekt het kostuum aan van een van de Mexicaanse lijken die op de trap liggen. Met deze vermomming springt hij de straat op via een venster dat uitgeeft op de begane grond van het huis en zonder opgemerkt te worden, infiltreert hij een groep rebellen. Op dat moment stelt hij vast dat het schieten gestopt is.

Zonder te weten hoe het gevecht voor of in de kerk is afgelopen, hoopt hij nog steeds terug bij zijn kompanen te kunnen geraken. Plots duikt een soldaat van zijn compagnie op, van waar weet men niet, die gegrepen is door een vlaag van waanzin. Deze vliegt op hem af en roept zijn naam. Er vormt zich meteen een groep en een officier van de opstandelingen wijst De Schrynmakers uit aan zijn soldaten, hij grijpt een geweer, legt aan en haalt de trekker over. Door een gelukkig toeval ketst het schot en onmiddellijk grijpen twintig armen de kapitein en de voltigeur die zijn naam had geroepen. Ze worden bij de andere Belgen gesleurd die net hun wapens hebben neergelegd. Het koppige verzet van De Schrynmakers heeft de vijand vijftien doden toegebracht, zonder diegene te tellen die hij buiten gevecht heeft gesteld in de lijf aan lijf gevechten die hij samen met zijn kompanen heeft geleverd om terug in de kerk te geraken. De wonden aan zijn hand en zijn knieschijf stellen hem danig op de proef en uiteindelijk bezwijkt de kapitein. Als hij terug bij bewustzijn komt, bevindt hij zich in een huis in de stad, aan de zijde van majoor Tydgadt, luitenant Aimé Carlot en enkele andere gewonden.

Wat is er gebeurd terwijl De Schrynmakers zijn achtervolgers kopzorgen bezorgde? De Belgen vochten gedurende twee uur in hun kerk, hun munitie slonk en de ontploffing van een obus verwondt Tydgadt aan de schouder als de opstandelingen hun eis tot overgave herhalen. Onze voltigeurs antwoorden met een hernieuwde energie. Ondanks de ernst van zijn verwonding volhardt Tydgadt in het dirigeren van de verdediging. De Juaristen kunnen deze koppige weerstand niet breken en steken de bomen en de gebouwen die de kerk omringen in brand. Deze vliegt in brand en een deel van het dak stort in op de verdedigers. Hoewel Tydgadt verplicht is om zijn sterkste positie te verlaten, weigert hij nog steeds om de wapens neer te leggen. Zowel zijn mannen als hij zelf trekken terug in een laatste toevluchtsoord dat aanleunt bij de kerk en dat gedeeltelijk gedekt is door de aarden wal die de voltigeurs de voorgaande dagen hebben opgericht.

Vanuit deze schuilplaats waagt Tydgadt ondanks de verzwakking van zijn troepen een ultieme uitval in de hoop van de artilleriestukken uit te schakelen die voortdurend op hem blijven hameren vanuit de hoeken van de plek. Deze charge wordt uitgevoerd

met een roekeloze waanzin en een ongewone kracht. De aanval walst over alles wat haar pad kruist heen en verdrijft de vijand van de plek. Zo ontstaat een grote leegte voor de gebouwen die in vlammen opgaan. Spijtig genoeg worden de schoten die van de terrassen komen heviger en decimeren ze de Belgen. Als toppunt van tegenspoed loopt de majoor een tweede verwonding op die zijn elleboog verbrijzelt.

Onder deze omstandigheden zijn de voltigeurs gedwongen om terug te trekken in de kerk die beetje bij beetje ten prooi valt aan de vlammen. Hun veldhouwitser heeft geen munitie meer, de mannen hebben bijna geen patronen meer. De Mexicanen merken dat hun vijanden minder hevig schieten en dat ze zich in een kritieke toestand bevinden. Ze vallen massaal aan en gooien hen terug op de ingang van de kerk. Op dat ultieme moment rukt kapitein Chazal zich bijna naakt los uit de handen van Dr Lejeune, grijpt een geweer, neemt enkele van zijn kerels mee naar de poort, verdrijft de Mexicanen die hem de weg versperren en kegelt de eerste rangen van de Mexicanen achteruit. Deze herstellen zich echter en Chazal stort in. Een bajonet doorzeeft zijn voorhoofd. De Mexicanen vertrappelen zijn lijk en breken door de ingang van het toevluchtsoord.

Tydgadt wil nog weerstand bieden, maar zijn troepen hebben slechts nog enkele patronen. Het laatste weerbare peleton verschieft deze patronen van binnen de kerk. Nu en enkel nu is de majoor bereid om zich over te geven. Het gevecht heeft bijna vijf uur geduurd. De majoor, twee kapiteins, een luitenant en veel voltigeurs zijn gedood of zwaar gewond. Deze overwinning komt voor de opstandelingen eerder neer op een nederlaag als we hun verliezen bekijken : 125 doden en 70 zwaargewonden, waarvan er 45 niet te transporteren vallen. Deze hoge tol aan mensenlevens ontketent zo'n woede onder de soldaten van generaal Régules dat deze maar net op tijd de slachting van de gevangenen kan voorkomen. Dokter Ernest Lejeune, die tijdens het gevecht zijn uiterste best heeft gedaan, is het enige slachtoffer van de Juaristen.

Ze hadden hem vrijgelaten om de gewonden van beide zijden te verzorgen en hij was een voltigeur aan het verbinden toen een opstandeling hem een kogel door zijn hersenen joeg. Men beweert - en gezien zijn normale gedrag hebben we alle reden om dit te geloven - dat Régules deze barbaarse daad zwaar bestraft heeft. Na het gevecht plaatsen de rebellen de zwaargewonde Belgen in huizen en vertrouwen hen toe aan de zorgen van Francesco Hurtado, een dokter in de stad die de hulp krijgt van een dokter zonder diploma, maar die handig en onbaatzuchtig is.

Dr Lejeune. (Legermuseum Brussel)

In de nacht van 11 op 12 april verstuurt Régules zijn gevangenen in twee richtingen. De officieren Auguste Gauchin, Émile Walton, Alfred Dehek, Alfred De Biber, Joseph Adam, Léopold Fourdin en Louis Jacops worden naar een centraal gelegen gevangenis bevolen die geïmproviseerd werd te Huétamo. De soldaten en de onderofficieren worden door de Mexicanen in ongeveer gelijkaardige omstandigheden opgesloten te Sirendaro. Door hun zwakke toestand blijven drie officiers: Tydgadt, De Schrynmakers, Carlot en negen onderofficieren en soldaten te Tacambaro tot ze kunnen worden getransporteerd. Als men bij deze negen man en de zes verplegers nog de vijf man die ontsnappen aan de Mexicanen en de doden van het detachement optelt dan

schat men dat ongeveer 200 van de Belgen aankwamen in Huétamo.

Deze gebeurtenissen zorgen ervoor dat de Fransen aan Vander Smissen de pacificering van de regio van Tacambaro toevertrouwen. Op 16 juli 1865 ondergaan Noirsain en zijn bataljon hun vuurdoop bij La Loma, dichtbij Tacambaro. Ondanks hun gebrek aan ervaring slagen ze er in om de 3 500 Juaristen opzij te zetten. Dit succes laat de Belgische kolonel toe om over te gaan tot het uitwisselen van de gevangenen. Zo recupereert hij de mannen die gevangengenomen werden bij Tacambaro. In tegenstelling tot de slechte reputatie die men de Juaristen toekent, hadden de gevangenen een goede behandeling gekregen. Korte tijd later stuurt de Franse commandant het Belgische legioen naar het noorden van het land om de guerrilla te onderdrukken. Op 28 mei en 18 en 21 juni 1866 verslaan de Belgen de rebellen. Die zijn nog steeds talrijker, maar slecht uitgerust, slecht getraind en staan onder het bevel van generaals die niet in staat zijn om hun schermutselingen te leiden op open terrein.

De acht Belgische officieren die gevangen werden genomen in Tacambaro. Kapitein Visart de Bocarmé wisselde deze officieren later terug voor Mexicaanse gevangenen. Luitenants E. Walton - J. Adam - L. Fourdin - A. de Biber - L. Jacobs - Kapiteins A. Gauchin en Visart de Bocarmé (met de witte havelock) - Luitenant A. Deheck en luitenant Goffroy van het eskader van de Mexicaanse keizerlijke cavalerie, die vóór het gevecht wegtrokken. (Legermuseum Brussel)

Als het waar is dat de weinige keizerlijke generaals die in staat waren om het leger van Maximiliaan te trainen *grote nullen waren te velde*, zoals Emmanuel Domenech beweert, dan is het duidelijk dat de leiders van de guerrillabeweging zeker niet beter waren. Domenech vermeldt de stamboom van enkele gevierde generaals van de rebellen wiens moed hun gebrek aan militaire scholing niet kon compenseren. Jesus Ortéga was voordien een kermisartiest ; Mariano Escobedo en Ignacio Méjia waren gewezen muilezeldrijvers ; Francisco Lamadrid was opgeklommen uit de rangen ; José-Maria Patoni was maar een simpele revolutionair die berucht werd door zijn standrechtelijke executies⁴. De Franse getuigen en participanten van dit conflict laten vermoeden dat de rebellen rekenden op hun infanteristen, die vaak eender waar waren gerekruteerd, om hun krachten in leven te houden en die bestonden uit de resten van het reguliere leger van de Mexicaanse republiek. Ze legden een massale militaire dienstplicht op aan de inboorlingen om de eerste salvo's te incasseren en de meer ervaren soldaten te beschermen.

⁴ E.H.D. Domenech, *Histoire du Mexique: Juarez et Maximilien*, tome 3, Paris 1868, pp. 108-109, 195.

De slag van Ixmiquilpan, 25 september 1865

Van Monterey trekken de Belgen naar Tula, daarna naar het kleine plaatsje van Ixmiquilpan, waar op 25 september 1866 340 van hun grenadiers op 1 500 Mexicaanse rebellen stoten. Het gevecht is verschrikkelijk : 11 Belgische officieren en 44 soldaten worden gedood of verwond. Een van hen is Émile Noirsain en hij beschrijft de omstandigheden waarin hij normaal zijn leven had moeten verliezen. Deze omstandigheden doen zich voor op het moment dat de charge van de grenadiers komt te liggen van aan hun front en ook uit de richting van de huizen op de voornaamste as :

« Met de hulp van enkele mannen doet kolonel Vander Smissen moeite om de kanonnen die we net hebben veroverd op de kerk te richten, maar tevergeefs. De vijand voert verschrikkelijke salvo's per peleton uit op al wie in de buurt komt van de kanonnen en schakelt er veel uit. Ik zie een onderofficier van de vijand die zich verstoppt heeft in een dakkapel van de kerk, die het vuur opent op al wie probeert om de kanonnen te verplaatsen. Ik schiet op hem net als hij richt op één van de onzen, ik mis hem, maar het uiteenspatten van stenen die door mijn kogel los komen, schrammen zijn gezicht en vestigen zijn aandacht op mij. Hij viseert mij, het schot vertrekt en hij mist me. Zijn kogel floot rond mijn oren. Ik schouder mijn geweer en ik schiet een tweede keer, zonder hem te raken. Terwijl ik mijn wapen herlaad, voel ik een hevige pijn in mijn buik, ik denk dat ik mezelf een slag gegeven heb met de kolf van mijn geweer en ik ga door met laden. *(Men moet recht blijven staan om een kogel in te brengen in een geweer dat zich laat laden via de mond van de loop)*.

« Ik zoek dekking achter één van de bomen van het kerkhof, ik richt zorgvuldig en, deze keer doe ik die kerel die er zoveel van de onzen buiten gevecht heeft gesteld naar beneden tuimelen uit zijn dakkapel. Als ik mijn papieren patroon uit mijn munitietas neem, merk ik dat mijn hand vol bloed hangt en dat een kogel de rechterkant van mijn buik heeft doorboord. Ik voel me zwak worden en ik verlaat voorzichtig deze plek. Op het moment dat ik langs de trap ga, brengen twee kameraden het lijk van luitenant Stassin weg.

« Tegelijkertijd zie ik luitenant Delbecq die op handen en voeten kruipt en mij met luide schreeuwen vraagt om hem te helpen. Ik ga naar hem toe, verschillende schoten maken hem af en twee andere kogels vliegen in mijn proviandtas en het brood dat daar in zit. Ik zie dat de anderen zich terugtrekken en ik probeer hen te vervoegen. Mijn krachten laten mij in de steek op de plek die we de *duivelshoek* hebben genoemd en ik laat mij zakken tegen de muur. Daar lag ik enkele ogenblikken tot een muilezel zonder berijder in mijn bereik voorbijkwam. Ondanks mijn zwakte bundelde ik mijn krachten en greep ik zijn teugel. Het dier gehoorzaamt aan de druk op zijn bit en blijft stilstaan. Steunend op mijn karabijn, krabbel ik met veel moeite overeind, ik bevestig mijn geweer met de schouderband en ik hijs mij met veel moeite op het zadel van de muilezel.

« Deze inspanningen hebben mij uitgeput, mijn hoofd draait, mijn keel brandt met een onblusbare dorst. Mijn hand laat de teugels los en ik voel me uit het zadel glijden als twee sterke armen mij terug op mijn plaats duwen en daar houden. Iemand plaatst een veldfles tegen mijn lippen en ik klok

gulzig een slok rum naar binnen. Deze drank doet mij terug opknappen en ik voel mij in staat om in het zadel te blijven. We komen dus aan bij *de duivelshoek* op het moment dat enkele van onze officieren, die naar het portaal van een huis waren gevlucht, in looppas deze gevaarlijke plaats oversteken. De dappere Fastré, die mij ondersteunt en mijn ezel bestuurt, profiteert van een luwte in het vuur van de vijand om samen met mij die vreselijke engte te verlaten. We hadden ons net verschanst achter een straatbarricade waar onze kolonne zich gepositioneerd had als de Poolse lancers opdoken die dienden bij de opstandelingen.

Een bataljon (vier of vijf eskadrons) van de Poolse lancers of Ulanen van het Oostenrijkse keizerrijk, die dienden bij de troepen van Maximiliaan in Mexico. Sommige deserteren om te vechten aan de zijde van Juarez. (Heeresgeschichtliches Museum, Vienna)

Juaristische infanterie en guerrilla. (Museo dell'Esercito Mexico)

« Een lancier verwondt voor een tweede keer sergeant Dardenne die zich met moeite voortsleept terwijl sergeant Debuck op zijn beurt instort. De cavalisten van de opstandelingen stonden op het punt om hen af te slachten wanneer een geconcentreerd vuur van een peleton van de eerste compagnie van onze voltigeurs bijna de helft van hen uit het zadel licht en de rest doet vluchten. Verschillende van mijn kameraden profiteren van hun terugtocht om onze gewonden te recupereren en naar achter te brengen.

« Ik bevind me nog steeds in die straat en de dorst plaagt mij opnieuw. Ik smee om hem te lessen, mijn borstkas brandt en ik adem steeds moeizamer. Een indiaan komt uit het huis waartegen ik steun en reikt me een kruik water aan. Met lange teugen les ik mijn dorst en daarna giet ik de rest uit over mijn hoofd. Deze koude douche doet mij terug opkikkeren. Fastré heeft mij niet in de steek gelaten. Als hij ziet dat ik terug op krachten ben gekomen, hijst hij mij in het zadel, neemt mijn ezel bij zijn teugel, neemt mij mee tot bij de karren achteraan en hijst mij in de eerste. Zes andere kameraden bevinden zich daar reeds en men raadt mij aan om een verband te maken met mijn halsdoek om tegen mijn wond te drukken die hevig bloedt. Ik volg de raad op, maar ik voel snel de noodzaak om het weg te nemen want het zet mijn vlees in vuur en vlam.

« In deze fase van het gevecht begrijpt onze kolonel dat hij met krachten te maken heeft die sterker zijn dan hij had gedacht toen hij aanviel en dat de strijd voortzetten ons veel volk zou kosten, ondanks de ernstige verliezen die we vijand hadden toegebracht. Hij overlegt kort met zijn generale staf en beveelt dan een algemene terugtocht van onze troepen, die in goede orde verloopt. Onze bereden compagnieën vormen een achterhoede die de vijandelijke cavalisten die op ons inhakken op afstand houdt. Onze 2de compagnie grenadiers moet een halve draai maken om ze op afstand te houden. Rond middernacht komen we terug aan in Tula. Sinds eergisterenavond tot deze avond hebben we 148 kilometer afgelegd en hebben we 12 uur strijd geleverd zonder te rusten.

« Onze terugkeer was geen sinecure, want de bewoners van Ixmiquilpan hadden rotsblokken gerold bij de uitgang van hun stad om onze legertros te vertragen. De chef van ons konvooi reageerde en zijn personeel maakte de weg vrij voor zijn voertuigen. Toen de bewoners van Tula hoorden dat we gewonden hadden, organiseerden ze meteen een hospitaal in een leegstaand gebouw vlakbij onze kazerne. Ze verzamelden beddengoed en lakens en levensmiddelen zodat alles klaar was om onze mannen te ontvangen. De eerste verbanden werden 's nachts klaargemaakt en ter beschikking gesteld aan onze regimentsarts, dokter Schaff. De dag nadien arriveerde een Frans regiment zouaven met hun arts, dokter Bauduin, om die van ons te assisteren. »

Het robuuste gestel van Émile Noirsain, de hulp van zijn goede kameraad Florent-Emmanuel Fastré en de zorgen van de dokter van een regiment van de Franse Zouaven houden hem in de grote militair ziekenhuis San Geronimo in Mexico City in leven. Het geluk of het toeval speelde overduidelijk in zijn voordeel, want de kogel moet door zijn rechterkant zijn geboord en moet aan de zelfde kant terug naar buiten gegaan zijn zonder echt schade toe te brengen aan zijn vitale organen, aangezien hij rechtstond in

schutterspositie en dus de voorkant van zijn lichaam niet blootstelde aan zijn tegenstander. De exit van het loden projectiel (waaraan een stukje afgerukt stof plakte) zorgde voor het minimaliseren van het risico op infectie. Als de kogel zijn ingewanden had beschadigd dan zou de alcohol die hij kort nadien nuttigde hem afgrijselijke pijnen hebben bezorgd. Hij is nog aan het herstellen in het hospitaal van San Geronimo als op 9 oktober 1866 Maximiliaan op bezoek komt om de gewonden te groeten en decoraties en onderscheidingen uit te delen aan enkelen onder hen. Noirsain was er van onder de indruk :

« Het is dus uit de handen van Zijne Majesteit de Keizer zelf dat ik de medaille eerste klasse in de Orde Del Merito Militar heb ontvangen. Toen hij mij deze gaf, sprak hij de volgende woorden tegen mij : Ik ken u dit teken van eer en dapperheid toe in de hoop dat u zal genezen en dat uw moed u zal toelaten nieuwe diensten te leveren aan mijn regering. »

Bovenop dit teken, beval Maximiliaan uiteindelijk om de gouden medaille in de Orde van Guadalupe uit te reiken aan acht Belgische onderofficieren waaronder ook Émile Noirsain. Dit ereteken is in principe beperkt tot het officierenkorps van het Franse expeditieleger. Het werd in 1823 gecreeërd door keizer Iturbide. De orde werd in 1855 afgeschaft. Maximiliaan reactiveert de orde in 1863 en Juárez schaft ze terug af in 1867.

Van links naar rechts :

Medailles 1ste klasse Del Merito Militar. (<http://en.valka.cz/viewtopic.php/t/82848>)

Medailles van ridder in de Orde van Guadalupe. (<http://www.military-photos.com/ondg.htm>)

Het einde van het begin en niet het begin van het einde (W. Churchill)

Noirsain gaat op 7 november 1866 terug in dienst in het garnizoen van Puebla en neemt niet deel aan de represaillemissies die zijn kameraden uitvoeren. In de loop van november benoemen de Franse militaire autoriteiten kolonel Vander Smitten tot gouverneur van de stad Tulancingo, op 120 kilometer van Mexico City. Het Belgische contingent slaat er steeds succesvol verschillende aanvallen van de Juaristen af. Het Belgische epos in Mexico nadert nu langzaam haar einde.

Keizer Maximiliaan wilde een liberale politiek voeren, gebaseerd op de emancipatie van de indianen en de strijd tegen de corruptie in het leger en de administratie. Hij is niet erg pragmatisch ingesteld en erg verzot op de vulkanische Mexicanen. Deze dromer raakt onder druk van de katholieke clerus (zowel de Belgische als de Mexicaanse) en de

lokale aristocratie die hem lastig vallen en de resitutatie eisen van de goederen die Juárez had inbeslaggenomen snel gedisillusioneerde.

De conservatieven gunnen hem geen moment rust en onder de invloed van zijn Oostenrijkse en Belgische raadslieden verdraagt hij steeds minder de persoonlijke macht die maarschalk Bazaine uitoefent in naam van Frankrijk. Bovendien denkt Maximiliaan dat hij een goede beslissing neemt als hij Mexicaanse politici in zijn regering opneemt die niet echt hun toewijding aan Juárez hadden ontkend, maar deze beslissing heeft desastreuze gevolgen.

De keizer van de Fransen beslist ondertussen om zijn troepen terug te trekken, omwille van de dreiging van het militarisme van Pruisen en omdat hij geplaagd wordt door de Franse liberale publieke opinie, die het kostenplaatje van zijn operaties in Mexico aanklaagt. Op 9 juli 1866 verlaat keizerin Charlotte Mexico om de zaak van haar echtgenoot te bepleiten in Parijs. Ze wordt beleefd afgescheept en zal Maximiliaan nooit terugzien.

Op 11 januari 1867 verlaten Vander Smissen en zijn mannen Puebla zonder wapens en met hun bagage op hun rug. Ze begeven zich naar Veracruz waar ze vanaf 20 januari aan boord gaan van Franse transportschepen. Dit detail brengt ons terug naar de polemiek inzake de bewapening van het Belgische contingent. Het feit dat men hen onwapent alvorens hen terug naar België te sturen lijkt te bevestigen dat de Enfields betaald waren uit de Mexicaanse schatkist.

Dit bevel reproduceert de brief die maarschalk Bazaine stuurde aan Vander Smissen in Veracruz.

Regimentsbevel van 20 januari 1867

Expeditiekorps van Mexico

Generale Staf

« Het legioen van de Belgische vrijwilligers gaat terugkeren naar Europa.

« Alvorens afscheid te nemen van deze troepen, wenst de maarschalk van Frankrijk, de opperbevelhebber, te spreken voor het hele expeditiekorps en hun de hoge achting mee te delen die het legioen heeft kunnen veroveren tijdens deze lange campagne.

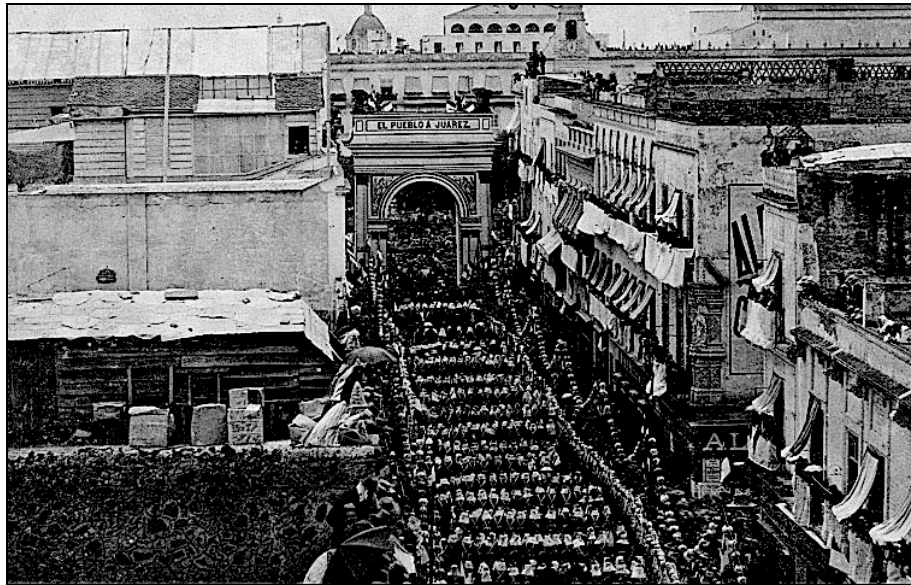
« Officieren en soldaten !

« U nam deel in de werken en gevechten in de oorlog in Mexico ; uw moed in de gevechten, uw discipline in de vermoeiende lange marsen hebben de Belgische naam eer aangedaan.

« Op het moment dat u aangeduid bent om uw vaderland terug te zien, mag u de vaarwelgroeten van uw wapenbroeders in het Franse expeditiekorps in ontvangst nemen. Binnen enkele maanden zal u de kusten van uw vaderland teruggezien hebben, en u zal, hoop ik, goede herinneringen bewaren aan zij die aan uw zijde geleden hebben in het gevecht, alsook aan de maarschalk van Frankrijk die de eer had u te commanderen. »

3. Epiloog

In maart 1867 verlaat het laatste Franse contingent Veracruz. Met zijn laatste loyale troepen sluit Maximiliaan zich op in Querétaro, dat belegerd wordt door het leger van Juárez. Deze neemt de stad in na een belegering van 72 dagen en na het verraad van één van de generaals van Maximiliaan. Verteerd door dysenterie is hij niet aanwezig op zijn proces dat start op 13 juni 1867. Op 19 juni worden hijzelf en generaals Thomàs Mejia en Miguel Miramon gefusilleerd in Cerro de las Campanas.

Op 5 mei 1867, maakte het leger van Juárez een triomfantelijke intocht in Mexico City.

De steamer *Rhône* waarin Noirsain en zijn detachement plaatsnamen, levert hen af te Antwerpen op 10 maart. Er wacht hen daar een kaakslag. Vooraleer ze terugkeren naar het burgerlijke leven krijgen de overlevenden van het legioen het bevel om zich individueel en in de allergrootste discretie terug naar huis te begeven. Omwille van buitenlandse politieke redenen, zowel tegenover de Mexicaanse republiek als tegenover de Verenigde Staten die altijd geweigerd hebben om enige legitimiteit toe te kennen aan de « keizerlijke marionet van Mexico » heeft de Belgische regering elke manifestatie rond hun terugkeer verboden.

Na afloop van zijn Mexicaans avontuur trouwt Émile Noirsain met Marie Loissan en begint hij een ambtenarencarrière die hem uiteindelijk tot de leiding brengt van een administratieve dienst in wat men in die tijd het *Grand Central* noemde, zijnde het station van de wijk Leopold aan de rand van de gemeenten Etterbeek en Elsene (het huidige station Luxemburg te Brussel) waarvan de opening teruggaat tot 1854. Net zoals zijn oom Edmond uit Texas, sterft ook Émile Noirsain erg jong (37 jaar), misschien ten gevolge van zijn verwonding bij Ixmiquilpan.

De Belgische verliezen tijdens de campagne zijn het onderwerp geweest van precieze onderzoeken, eerst door kapitein Modeste Loiseau die deelnam aan de operaties in Mexico, en vervolgens door de Belgische historicus Albert Duchesne. In zijn werk *L'Expédition des Volontaires belges au Mexique 1864-1867 (De expeditie van de Belgische vrijwilligers in Mexico 1864-1867)* baseert Duchesne zich op het werk van kapitein Loiseau om het aantal slachtoffers te bepalen, maar hij werpt enkele kleinere

contradicties op in de ongeredigeerde notities van deze officier uit verschillende periodes⁵.

Dat verklaart vooral het verschil tussen de tabel die hier volgt en de tabel die L. Leconte toont in *La Belgique militaire (Militair België)* van 20 juni 1927. Uiteindelijk komt het aantal Belgen die gedood of verwond werden in de gevechten en zij die stierven als het gevolg van een ziekte ongeveer neer op de volgende aantallen :

Gedood : 56 (15 officieren en 41 onderofficieren en soldaten)

Gewonden : 42 (9 officieren en 33 onderofficieren en soldaten)

Gestorven aan ziekten in de hospitalen : 3 officieren en 145 onder-officieren en soldaten.

Duchesne en Loiseau ontwijken hardnekkig de kwestie van het aantal deserties in de statistieken die hier boven zijn weergegeven. Auteurs Maréchal en Van Schuylenberg-Marchand hebben echter geen enkele schroom om te melden dat de archieven van het korps aantonen dat 17 van de Belgische ingelijfd en overliepen naar de vijand en dat minstens 80 onder hen deserteerden. In de toekomstige publicatie van zijn *Souvenirs du Mexique (herinneringen aan Mexico)* zullen we zien dat Émile Noirsain uitlegt dat de deserties in zijn regiment oplopen als er sprake is van het te integreren in het nationale Mexicaanse leger. Dit weinig glorieuze, maar onvermijdelijke aspect, van een leger te velde verklaart misschien waarom de auteurs die we reeds vermeldden van mening verschillen over de verliezen van het Belgische korps. In elk geval keren slechts 775 mannen, officieren inbegrepen, terug naar België.

Monument te Oudenaarde (België) gewijd aan de eerste 600 vrijwilligers van het expeditiekorps in Mexico die op 14 oktober 1864 door de stad defileerden.

⁵ Musée Royal de l'Armée, M. 50, doc. 206, fo 99 : Duchesne A., *L'expédition des volontaires belges au Mexique 1864-1867*, vol. 2, p. 610.